

Boros Julianna: A cigány/roma politikáról másképpen

Recenzió

Kóczé Angéla, Neményi Mária, Szalai Júlia (szerk.): Egymás szemébe nézve – Az elmúlt fél évszázad roma politikai törekvései című kötetről

A Szociológiai Tanulmányok 2017/1 kötete *Egymás szemébe nézve – Az elmúlt fél évszázad roma politikai törekvései* címmel megjelent kiadvány témája aktuális és releváns társadalmi folyamatot vizsgál, a roma politika történetét mutatja be. Egy 2012–2016 között zajló kutatás eredményeit teszi közzé, de a korábbi módszerektől eltérve, nem kizárólagosan dokumentumok elemzésére törekednek a kutatók. A tanulmányok szerzői a roma politika elmúlt évtizedeivel ismertetik meg az olvasót, nem elsősorban a kronológiai sorrendre törekedve, sokkal inkább a folyamat alakítói, résztvevői, roma közéleti személyek életútján, törekvéseiken és társadalmi, politikai folyamatokban való elköteleződéseiken keresztül.

Az első fejezetben Kóczé Angéla összefoglalóan ír a téma relevanciájáról, a kutatásról (a Roma politika intézményesülése című OTKA kutatás [105089]), melynek keretében készült a kiadvány, emellett részleteiben is bemutatja a kutatás módszereit (résztevő megfigyelés, narratív interjúk, dokumentumelemzések). E fejezetben kap helyet a roma integrációt célzó politikákat és emancipációs törekvéseket célzó elemzés bemutatása, melyet a kutató nemzetközi tudományos kategóriák alapján végzett. A romák társadalmi integrációs folyamatokban való részvételét Nancy Fraser szempontjait (affirmatív-transzformatív) követve elemzi. Kóczé szerint a romák integrációját célzó megerősítő (affirmatív) beavatkozások – a célokkal ellentétben – a hátrányos helyzetű romák megbélyegzéséhez vezettek. Ezzel szemben az átalakító (transzformatív) beavatkozás, amely az újraelosztás mélystruktúráit változtatja meg, osztályellentétek helyett szolidaritást és együttműködést indukál. Véleménye szerint ez a modell lehetőséget kínál arra is, hogy előmozdítsa az el nem ismerés korrekcióját, és megteremtse ennek a strukturális feltételeit. Ez utóbbi sokkal összetettebb megközelítés, azonban elengedhetetlen az egymásért felelősséget vállaló, szolidáris, együttműködésen alapuló, a hátrányos megkülönböztetés és a kirekesztés minden formáját elutasító, antirasszista politika megteremtéséhez.

A második fejezetben Neményi Mária és Szalai Júlia *Elbeszélte évtizedek* címmel közli a kutatási eredményeket a roma közéleti szereplőkkel (35 fő) és családtagjaikkal (20 fő) készült interjúk és esettanulmányok (20 db) alapján. E tanulmány sok szempontból elemzi az elmúlt évtizedek roma politikáját, a társadalmi diskurzust, és közben az interjúalanyok közötti azonosságokat és eltéréseket is jól érzékelteti. Az eredmények tükrében nyilvánvaló, hogy a roma közéleti szereplők iskolai végzettség, foglalkozás, normák, értékek tekintetében eltérőek, s viszonyulásuk a politikához is különböző. Mindezek oka – a kutatók szerint – több tényezőre is visszavezethető, melyek leginkább az egyéni életutakban keresendők, ahol meghatározó a családi háttér, az egyén társadalmi, gazdasági státusza, a kapcsolati tőke, az elhivatottság a romák képviselőre, a roma identitás változatai, a generációs különbségek. Az elemzésből nehéz lenne kiemelni egy-egy fontosabb következtetést, mivel önmagában mindegyik alfejezetben fontos információt közölnek a szerzők, melyek első olvasásra is

logikusak, követhetőek. Mégis számomra talán az egyik legérdekesebb és napjainkban is aktuális kérdés a cigány értelmiségi „középosztály” létrejötte és a közéleti szerepvállalására vonatkozó elemzés, mely az iskolai végzettség mellett az identitás és az egyéni egzisztencia összefüggését is vizsgálja. A tanulmányban megállapítást nyer, hogy a státuszemelkedés terepe a középiskola, szimbolikus értelemben vett mérföldköve az érettségi. A szülők és a közösség igazán nagy jelentőséget az általános iskola utáni továbbtanulásnak tulajdonít, a későbbi tanulmányokat logikus következménynek tekintik, így nem meglepő, hogy az interjúalanyok valamennyien diplomás emberekké váltak. A közéleti szereplőkkel készült interjúk elemzése a következtetésen kívül interjúrészleteket is tartalmaz, melyek jól tükrözik a különböző szereplők eltérő vagy közös véleményét, gondolatát.

Az interjúk felvételére vonatkozóan a szerzők kiemelik, hogy a kutatás során fontosnak tartották, hogy roma származású egyetemest végzett fiatalok legyenek a kérdezők. A fiatalok bevonásának két okát is látták, egyrészt az intergenerációs dialógus létrejöhetett a fiatalabb és idősebb roma nemzedék között, ezáltal egyfajta kollektív tudásátadási mechanizmus jött létre. Másrészt az interjú készítőjének és alanyának közös érintettsége eleve elejét vette a mindennemű „hátsó szándék” felőli gyanúnak, a ki nem mondható, de mégis ott lévő előfeltevéseknek, hogy esetleg a kutatás egyfajta felelősségre vonás vagy vizsgáztatás.

A kutatás egyik legérdekesebb eredményeként az olvasó előtt láthatóvá válik, hogy a különböző generációkba tartozó roma közéleti szereplők közötti tapasztalatcsere, tudásátadási folyamat nem valósult meg. Ennek okait minden korosztály, sőt egyén is másként látja, de valódi diskurzus nincs közöttük. A kutatás további érdeme, hogy ezen a helyzeten próbált javítani, lehetőséget teremtve a különböző generációkba tartozó cigány szereplőknek a részvételre, megszólalásra. A projekt keretében kerekasztal-beszélgetések zajlottak, cigány és nem cigány szereplők részvételével a legfontosabb roma politikai kérdésekről. A tanulmánykötet újabb innovációja (4. fejezet) a korábbi kutatási beszámolókhöz képest, hogy ezen kerekasztal-beszélgetéseket nyomtatott formában közli, lehetőséget adva a téma/terület iránt érdeklődőknek arra, hogy megismerjék, továbbgondolják és megvitassák az elhangzott érveket.

A tanulmánykötet több fejezetében is tárgyalja a roma politika intézményeit, szervezeteit, működésüket és eredményeiket. A Roma Parlament, a különböző oktatási és ösztöndíjprogramok (pl. Józsefvárosi Tanoda, Roma Klub, Gandhi Gimnázium, Ámbédkar), a médiumok (Rádió C, Romnet online weboldal, Roma Magazin) megjelenése is része a roma intézményesülési formáknak. A kommunikációs csatornák megváltozásával, bővülésével, a közösségi oldalak megjelenésével új dimenziók és együttműködési formák jöttek létre, ahol különböző roma közösségi csoportok formális és informális módon segítik egymást az ország egész területén. Bogdán Mária A roma mozgalom első lépései a közösségi médiatérben címmel írt tanulmányában (3. fejezet) kifejti, hogy az utóbbi években az Idetartozunk Egyesület vált informális közösségből formális szervezetté, mely képes tagjait országos szinten is aktivizálni.

A könyv 5. fejezete a szerzők által legfontosabbnak vélt dokumentumok gyűjteménye, melyek az elmúlt évtizedekben jelentek meg és meghatározóak voltak a roma politika intézményesülése folyamatában. E dokumentumok típusát tekintve különbözőek, vannak tanulmányok, hivatalos közéleti szereplők beszédeinek, parlamenti felszólalásainak leiratai, bizottsági határozatok, intézmények/szervezetek és kulturális rendezvények dokumentumai.

Az utolsó fejezetben a szerzők a kutatás megvalósításába (kerekasztal-beszélgetések, interjúk stb.) bevont roma és nem roma közéleti szereplők rövid önéletrajzát közlik. E fejezetben még nyilvánvalóbbá válik az olvasó számára, hogy mennyire eltérő utakat jártak be a résztvevők, és hogy elköteleződésük a roma politikában különböző.

Összességében a tanulmánykötet sokszínű írásokat tartalmaz, mely több aspektusból megközelítve, különböző kutatási módszerek alkalmazásával segíti megérteni az elmúlt fél évszázad roma politika szereplőinek gondolatait, azokat a társadalmi folyamatokat, melyek akadályozták vagy segítették a roma közéleti szereplők részvételét a politikában. E könyv nem kizárólag a roma politikáról szól, annál sokkal tágabb a kontextusa, intézményeket, szervezeteket és az interjúkon keresztül roma értelmiségiek szűk csoportját ismerhetjük meg, küzdelmeiket, sikereiket, nehézségeiket, elköteleződésüket a roma politika iránt, és szerepüket a társadalmi integrációs folyamatokban.

A könyv adatai:

Kóczé Angéla, Neményi Mária, Szalai Júlia (szerk.): Egymás szemébe nézve – Az elmúlt fél évszázad roma politikai törekvései. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, Szociológiai Tanulmányok sorozat, Budapest, 2017/1.* A kiadvány elérhetősége: online http://szociologia.tk.mta.hu/uploads/files/2017/egymas_szemebe.pdf.

* A kötet a Roma politika intézményesülése című OTKA kutatás (105089) alapján készült. A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.